

Inleiding

De aangescherpte wet op burgerschap (2021) benadrukt de acht basiswaarden van onze democratische rechtsstaat: vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid, begrip voor anderen, verdraagzaamheid, autonomie, verantwoordelijkheidsbesef, het afwijzen van onverdraagzaamheid en het afwijzen van discriminatie. Ook de cultuur van alle scholen van Stichting Bommelerwijs dient in overeenstemming te zijn met deze waarden.

Vanuit Bommelerwijs benaderen we deze opdracht niet zozeer als een plicht, maar vooral als een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Het vormt de basis van onze scholen om kinderen goed te leren samenleven met anderen. Voor onze medewerkers verleggen we de focus van *moeten* naar *mogen*. Dit door de burgerschapsopdracht in een ruimer kader te plaatsen: wat betekent het voor jullie als school, om mens- en maatschappijgericht onderwijs te bieden? Elk schoolteam geeft vanuit de denominatie van de school, vorm aan visie en onderwijsaanbod. Dit vraagt om een gesprek over 'wat is goed samenleven: waar hebben onze leerlingen behoefte aan, wat hebben zij nodig? Hierbij richten we ons zowel op de toekomst van het kind, als op de huidige leefomgeving van het kind: wij beschouwen de school als een kleine maatschappij en democratische oefenplaats.

Kritisch-democratisch burgerschap

Het type burgerschapsonderwijs dat centraal staat binnen Stichting Bommelerwijs is kritisch-democratisch burgerschap. Dit houdt in dat we enerzijds kinderen de ruimte geven om zich te ontwikkelen als individu. Kinderen leren voor zichzelf op te komen. We besteden aandacht aan hun eigen, unieke identiteitsontwikkeling. Tegelijkertijd vragen we van hen rekening te houden met het belang van betrokkenen of van de groep. Ze ontwikkelen sociale en maatschappelijke competenties. Kinderen groeien immers niet in hun eentje op, maar staan altijd in verbinding met andere kinderen, hun gezin, familie, schoolklas en hun wijk. De school vormt een gemeenschap, waarin het kind zich gedragen voelt. De school staat niet op zichzelf, maar ontwikkelt zich samen met ouders. Ouderparticipatie en communicatie met ouders, zijn speerpunten voor al onze scholen. Uit onderzoek blijkt dat hier een grote invloed van uit gaat, op de ontwikkeling van kinderen (Marzano, 2014).

Democratische waarden zijn niet vanzelfsprekend en vragen om reflectie. Daarom besteden we aandacht aan waardencommunicatie en waardenontwikkeling, d.m.v. kritisch denken in ons onderwijs. Concreet gaat het er bijvoorbeeld om, sociale normen te bespreken, zoals schoolregels en klassenafspraken. Deze worden niet alleen door de kinderen zelf in de praktijk gebracht. Leerkrachten en medewerkers hebben hier ook een grote rol in: zij leven het vóór. Kinderen leren immers vooral van 'zien doen' i.p.v. 'horen zeggen'. Deze regels vragen er regelmatig om 'gevoed' te worden door een goed gesprek op de werkvloer: doen we de goede dingen, en doen we die dingen goed?

Ons kritisch-democratisch burgerschapsonderwijs hangt sterk samen met sociale veiligheid: we zorgen voor elkaar. De school dient een veilige plaats te zijn, voor elk kind, elk teamlid en

elke ouder. Dit vraagt van medewerkers om een gemeenschap van professionals te vormen. Iedere medewerker is verantwoordelijk voor elk kind. We spreken elkaar aan op gewenst en ongewenst gedrag. Uitgangspunt is het versterken van het eigen probleemoplossend vermogen, waarbij een positief en veilig pedagogisch klimaat bijdraagt aan het voorkómen van conflicten. En daar waar wel conflicten zijn, leren we kinderen om hiermee om te gaan: hoe kun je conflicten zelf oplossen? Hoe kom je tot een compromis? Wanneer vraag je hulp? We bieden kinderen een veilige basis van gedragenheid: je bent op school om te leren. En dat geldt ook voor het omgaan met conflicten. Conflicten horen erbij. In een conflict wordt helder wat eenieder belangrijk vindt, waar hij of zij (hopelijk vreedzaam) voor wil strijden.

Identiteit

De RK/ PC-denominatie is de formeel-juridische grondslag van onze scholen, ofwel: ons bestaansrecht. In de praktijk rijst de vraag: wat betekent het tegenwoordig om een (Rooms-) katholieke of protestants-christelijke school te zijn? In de tijd dat onze scholen opgericht werden, was deze vraag niet moeilijk te beantwoorden. Kerk en school waren nauw verbonden. Tegenwoordig ligt dat anders, in een tijd van ontkerkelijking, secularisering en multiculturalisering. In onze schoolpraktijk is een relatief klein deel van de populatie leerlingen en medewerkers 'praktiserend' katholiek of protestants.

Dit zien wij bij Bommelerwijs zeker als een kans. We staan open voor diversiteit: alle kinderen van ouders die achter de grondslag en visie van de school staan, zijn welkom. Het biedt onze medewerkers de uitdaging en de kans om vragen te stellen bij wat vanzelfsprekend leek: wat doen we en waarom? Deze vragen zetten ons aan het denken, leiden tot nieuwe keuzes en een eigentijdse inrichting van ons levensbeschouwelijk onderwijs (meer dan een traditionele kerst- en paasviering).

De afgelopen decennia is er een accentverschuiving ontstaan, van Godsdienstonderwijs (leren over het christendom) naar persoonsvorming: we ondersteunen kinderen in het ontwikkelen van hun eigen levensbeschouwing. Dit vraagt erom te leren over een diversiteit aan geestelijke stromingen. En om te leren over ervaringen in het leven, van jezelf en anderen, bij feestelijke en verdrietige momenten. Grofweg bestaat ons levensbeschouwelijk onderwijs uit: leren over het leven, het leven vieren, het leven delen.

Diversiteit

Stichting Bommelerwijs is ervan overtuigd dat er in het onderwijs aandacht moet zijn voor verschillen van kinderen: verschillen in hoe kinderen leren én verschillen in de achtergrond van kinderen. De populatie kinderen en ouders is (zeer) divers en dit zien wij als rijkdom: het biedt kinderen de kans om van elkaar te leren. De school vormt een afspiegeling van de maatschappij. We streven naar inclusief en passend onderwijs. Wat is dan een mooiere plek, om kinderen te leren met respect met anderen om te gaan? School is de plek waar kinderen zich te leren handhaven in een groep, leren voor zichzelf op te komen én leren om ruimte te geven aan anderen.

Dit gaat echter niet vanzelf. Kinderen hebben opvoeders nodig om sociale en maatschappelijke competenties te ontwikkelen: te leren omgaan met mensen die ze kennen én met mensen die ze niet kennen. De school is de plek waar leerlingen dit veilig kunnen oefenen met elkaar. Dit vraagt bovendien van leerkrachten dat zij de (democratische)

basiswaarden en grondhouding voorleven.

In ons onderwijsprogramma is er veel aandacht voor diversiteit en respect. Dit komt concreet naar voren in methoden die aandacht besteden aan dialoog en wereldgodsdiensten.

Participatie

We zien elke school als oefenplaats voor democratisch burgerschap en actieve participatie. Binnen Bommelerwijs leren kinderen om hun steentje bij te dragen. Kinderen leren met elkaar in dialoog te gaan. We stimuleren scholen om hier nog verder in te groeien, bijvoorbeeld d.m.v. een leerlingenraad. Democratie is namelijk niet vanzelfsprekend. Democratie moet je leren en (blijven) oefenen. Aldus Micha de Winter:

‘democratie moet je dóen’.

Doelen

Ons burgerschapsonderwijs dient doelgericht, samenhangend en herkenbaar te zijn. Om schoolteams op weg te helpen, is gebruik gemaakt van het document ‘IJKpunten voor goed burgerschapsonderwijs’ (2021). De scholen van Stichting Bommelerwijs zijn in toenemende mate aan de slag gegaan met het formuleren van o.a. hun visie, doelen, aanpak en evaluatie.

D.m.v. een nulmeting is de stand van zaken geïnventariseerd. Voor de conclusies verwijzen we naar het document ‘Burgerschapsonderwijs Stichting Bommelerwijs; Stand van zaken, analyse en advies n.a.v. nulmeting’ (door Karen Faber, SOL-identiteitsbegeleider, april 2023).

Deze concrete doelen zijn hieruit voortgekomen:

- Elk schoolteam bedenkt: Wat willen jullie déze kinderen meegeven, met het oog op ‘goed samen leven’ in onze democratische maatschappij? Het doel is: scholen brengen in kaart wat zij al doen en verbinden daar **concrete doelen** aan.
- Elk schoolteam **werkt vanuit een visie (hun verhaal)** en brengt één lijn aan in hun aanbod, zodat helder wordt waarom zij doen wat zij doen.
- Het aanbod op de scholen wordt uitgebreid, zodat het leerlingen voldoende ondersteunt om te leren samenleven in onze democratische maatschappij, o.a. door van de school een **oefenplaats** te maken (om in dialoog te gaan, bijv. n.a.v. een conflict).
- We besteden in toenemende mate aandacht aan **betrokkenheid met ouders en partners** in de wijk.
- Het is per school helder wie er (naast de directeur) **aanspreekpunt** is voor het burgerschapsonderwijs. Indien mogelijk wordt t.z.t. een module Coördinator Burgerschap aangeboden, op stichtingsniveau.
- We besteden extra aandacht aan **leerlingenraden**, zodat de school nog meer als democratische oefenplaats ingericht wordt.

Bronnen:

- Het prachtige risico van onderwijs (Biesta, G.J.J., 2015)
- De school als bouwplaats (Erik Borgman, Verus, 2021)
- Quickscan Burgerschap Toolbox (Burgerschap op de Basisschool, 2021)
- De verheldering; een onderzoek naar identiteitsontwikkeling van katholieke basisscholen in een tijd van ontkerkelijking (Jos Roemer, 2016)
- Over het belang van praten; Professionalisering belicht vanuit een identiteitsperspectief (Jos Roemer, 2017).
- Bouwstenen Burgerschap (SLO, 2021)
- Ijkpunten voor goed burgerschapsonderwijs (Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit onderwijs, PO-Raad, VO-raad, MBO Raad, Stichting School & Veiligheid, 2021).